

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

פר' ויקרא תשפ"א | גליון מס' 231

הדברים נמסרו ביום ו' עש"ק פרו' ויקהל-פקודי (החודש), כ"ח אדר תשפ"א

בְּרַכַּת הָאֵילָנוֹת

מהו השבח המיוחד בברכת האילנות, ומה מעלתה? | כמה פעמים בשנה מברכים? | כשמברכים בציבור, האם אחד יברך לכולם, או שכל אחד יברך לעצמו? | האם נכון לברך על האילנות בשבת ויום-טוב? | האם גם נשים תברכנה ברכת האילנות? | היכן המקום הראוי לברך? | על כמה ועל אלו אילנות מברכים? | קטן שיגדיל בניסן או באייר, אימתי יברך?

אחת בשנה

ברכה זו מברכים רק פעם אחת בשנה ולא יותר, ואמנם דעת הראב"ה (סי' קט) שמברכים כמה פעמים בשנה, ומסתבר כוונתו כשפעם בשלושים יום רואה אילנות מלבליים, כל פעם אילנות אחרים. אולם הלכה כדעת המרדכי (ברכות מג ע"ב), הגהות מימוניות (פ"י מהלכות ברכות אות ט) וספר הפרנס (סי' שצו), שאין מברכים אלא פעם אחת בשנה.

עשרה בכוונה וברוב עם

זריזין מקדימין למצוות, ולכן נכון להזדרז לברך ברכת האילנות מיד בראש חודש ניסן, או למחרתו. ומה טוב לברך ברוב עם, ויצטרפו לפחות עשרה אנשים, ויעשו כולם אגודה אחת בכנסייה לשם שמים, לצאת לברך ברכת האילנות, בכוונה הראויה. ואם אין באפשרותו לברך בעשרה, ישתדל לכל הפחות לברך בשלשה או בשניים.

וטוב שאחד יברך הברכה בקול רם והשאר יאמרו אחריו בלחש, משום "ברוב עם הדרת מלך", ואם כי יותר טוב שאחד יברך ויוציא את כולם, ומנהג נכון הוא המיוסד על פי הגמרא (ברכות נג ע"א) שבאופן כזה שאחד מברך ומוציא את הרבים, מקיימים "ברוב עם הדרת מלך". ומבואר כן בשו"ע (סי' רחצ ס"ד) בדין ברכת 'בורא מאורי האש' שאחד מברך לכולם. וכן בביאורי הגר"א (סי' ח סק"ב) שעדיף יותר שאחד מברך לכולם.

אולם במקומות שאין כולם בקיאים לכונן להוציא ולצאת ידי חובה, כדין שומע כעונה, נהגו שאחד מברך בקול רם וכל אחד ואחד מהציבור אומר אחריו מילה במילה בלחש, וכפי שנהגים בליל יום הכיפורים שהש"ץ אומר ברכת 'שהחיינו' בקול רם, והציבור אומרים עמו בלחש, וכמ"ש המגן אברהם (סי' תריט סק"ג) שעל פי הרוב אין שליחי הציבור מכוונים להוציא אחרים ידי חובתם. וכן פסק בשו"ע הגר"ז, וכן כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' רצה סק"ה) שאין בזה חשש ברכה שאינה צריכה, כשכל אחד רוצה לברך לעצמו, ואינו רוצה לצאת ידי חובה מהשליח ציבור. וכן כתב בשלמי צבור (דף ש"כ ע"ג) ובפתח הדביר (סוף סימן רעג).

שאלה: כידוע שבחודש ניסן מברכים ברכת האילנות. האם יש להקפיד לברך בראש חודש ניסן, והאם יש להקפיד לברך דוקא על אילנות שמחוץ לעיר או אף שבתוך העיר, והאם נשים חייבות בברכה זו?

שבח עצים

תשובה: בגמרא (ברכות מג ע"ב): היוצא בימי ניסן ורואה אילנות שמוציאים פרחים, מברך: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם". וכך לשון הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות הי"ג), וכן פסקו בטור ושו"ע (סי' רכו ס"א). ותיקנו חכמים ברכה זו, לפי שהוא ענין שבא מזמן לזמן באופן מחודש, שאדם רואה עצים יבשים שהקב"ה הפריחם, וברא בעולמו אפילו דברים שאין בהם הכרחיות לחיי האדם, כמו פרי האילנות, ברא אף אלו, ליהנות בהם בני אדם, ולכן אין אנו מברכים ברכה זו על זרעים וירקות, שהם קצת הכרחיים (ערוך השולחן סי' רכו ס"א).

מעלת ברכת האילנות

בזה"ק (פר' בלק קצו ע"ב) מבואר שכאשר האדם מברך ברכת האילנות, הוא עושה חסד גדול עם נשמות המגולגלות באילנות ומחזירן לשורשן העליון. ובזה"ק מרבה לדבר על הנשמות שלא זכו להכנס לגן עדן, ועל ידי הברכה מתקנים אותם. ולכן כתב להזדרז ולברך, זריזין מקדימין למצוות. וכמו כן אדם שמברך על פירות ומאכלים שונים בכוונה, הוא מברר ניצוצות הקדושה שנפלו בקליפות ומתקנם, ומחזירים למקורם, וחוזרים הנשמות המתוקנות לגן עדן, והם מברכים אותו על שהוציאם ממסגר.

מרן זצ"ל סיפר פעם באחד משיעוריו, על הגאון רבי יעקב ענתבי זצ"ל רבה של דמשק, שהיה צדיק יסוד עולם ומקובל גדול, ובכל ברכותיו היה מכוין על פי הסוד. פעם הלכו לגינה אחת ובירכו ברכת האילנות, וכשבאו לשנה האחרת לא נתנו להם להכנס ולברך, ולשאלתו מדוע אינו נותן לנו לברך, השיב השומר, כי בשנה שעברה אחרי שבאתם לכאן וברכתם, כל העצים נבלו והתייבשו. והיינו כי כל ניצוצות הקדושה נמשכו על ידי הברכה והעצים התייבשו.

ברכת האילנות בשבת

מותר לברך ברכת האילנות בשבת ויום טוב, ואין לחוש ולגזור פן ישכח ויתלוש מפרחי האילנות בשבת, או שמא ישכח ויצא מחוץ לתחום או יוציא מרשות לרשות. וכבר כתב הרא"ש (שבת פ"ב) כי מיום חתימת התלמוד אין שום כח לאף חכם, אפילו כגודל ארזים גובהו, אין לנו לגזור גזרות מדעתינו. והרי אין נוגעים באילן אלא רק רואים ומברכים. אלא שלכתחילה מהיות טוב יש לברך ברכת האילנות בימות החול, כי יש מהמקובלים שחששו היות שבברכת האילנות הוא מברר ניצוצי קדושה ונשמות המגולגלות מן הצומח, יש בכך משום איסור בורר בשבת, ולכן אסור לברך ברכת האילנות בשבת ויום-טוב.

אבל אם יש חשש שהציבור יפסיד הברכה, שמתאספים כולם בשבת ראש חודש ולאחר התפילה הולכים כולם לאיזה אילן ומברכים, ואם לא כן חלק מהציבור יפסידו ולא יברכו הברכה. ואם כן למה יעשה חומרא זו לחוש לדברי המקובלים שלא לברך בשבת ויפסידו לגמרי. והחכם יודע מתי יש להחמיר כהקבלה ומתי לא. ולכן באופן זה יברכו ברכת האילנות בשבת, או ביום-טוב של פסח שמתאספים ציבור גדול. וכן בסוף חודש ניסן כשיש חשש שלא יראה יותר אילנות של מאכל עם פרחים, אין להימנע מלברך ברכה זו בשבת.

וכבר כתבו האחרונים שלפי ההלכה אין לחוש לדברים אלו, ויש לנו כלל גדול, שכאשר נחלקו המקובלים ובעלי הפשט, הלכה כבעלי הפשט. אלא אם מפורש הענין בזה"ק, אותו חיבר התנא רבי שמעון בר יוחאי, יש לחוש לדבריו, אבל בשאר מחלוקת המקובלים נגד בעלי הפשט, הלכה כהפשט. וכ"כ הרא"ם ובשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' לו, פ) וכן מהרי"י אלגאזי בשלמי צבור (נג"ע"א) שהלכה כעיקר התורה שלנו שניתנה לרוב העם, כי תורת הסוד נאמרה לענין עומק הדברים, רק לשרידים אשר ה' קורא, ההולכים בכל דרכיהם ומעשיהם על פי הסוד, ולא לענין הוראת הלכה לרוב העם היושב בציון, אברכים ובני-ישיבות, שאינם נוהגים בכל דרכיהם כדברי הקבלה. ובשו"ת חתם סופר (או"ח סי' נא) שהמערב פשט וקבלה עובר על 'לא תזרע כרמך כלאים, פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע' (דברים כב ט).

נשים בברכת האילנות

גם הנשים תברכנה ברכת האילנות, ואין ברכה זו נחשבת כברכה על מצווה שהזמן גרמא, כי מה שחכמים קבעו לברך ברכת האילנות דוקא בחודש ניסן אינו מחמת הזמן, רק מפני המציאות שהאילנות פורחים בניסן, לכן אין זה בכלל מצוות שהזמן גרמא. וכך מבואר בטורי אבן (מגילה כ"ע"ב) לענין מצות בְּפִּיכּוּרִים, על אותם המביאים אך אינם קוראים (ביכורים פ"א מ"ה), שאינו נחשב מצוות עשה שהזמן גרמא, הגם שהבאת ביכורים היא מן החג ועד חנוכה, דדוקא במצווה שאינה נוהגת בכל זמן מצד עצמו, זה נקרא זמן גרמא, אבל מה שמחנכה ואילך אינו מביא, אינו מצד עצמו של הימים שגורם שאינם בני הבאה, אלא דבר אחר גורם להם, שאין מצויין עוד על פני השדה, ואילו היו מצויין עוד על פני השדה, היו הימים ימי הבאה. והביאו בתוס' רבי עקיבא אייגר (ביכורים ס"ט), ולפי זה פסק גם לגבי ברכת האילנות שיכולות הנשים לברך ברכה זו, שהרי אין המניעה מלברך ברכה זו בזמן אחר מצד הזמן, אלא מחמת המציאות.

המקום הראוי לברכת האילנות

טוב לברך ברכת האילנות על אילנות הנטועים בגינות ופרדסים שמחוץ לעיר, ומכל מקום אין זה מעכב, ולכן אם קשה לו לצאת אל מחוץ לעיר מסיבת טירדה או חולשה, ומכל שכן מפני חשש ביטול תורה, יוכל לברך ברכת האילנות גם על אילנות הגדלים בחצרות שבתוך העיר. והרואה אילנות המלבלבים בחצר חבירו, כל שרואה את האילנות, יכול לברך אף שאינו נכנס לחצר. ואם חבירו נתן לו רשות להכנס לחצרו, עדיף שיכנס לחצר לברך קרוב לאילנות.

מיני אילנות

אפשר לברך ברכת האילנות כשיש שם אילנות ממין אחד, ואין צריך שיהיו אילנות ממיני פירות שונים. ומכל מקום המברך על מיני אילנות הרבה הרי זה משובח. ואם אינו מוצא שתי אילנות של מאכל, ויש לפניו אילן אחד של עץ מאכל, יכול לסמוך על הפוסקים המקילין בזה, ורשאי לברך ברכת האילנות על אילן אחד.

אילני סרק

אין לברך ברכת האילנות אלא על אילנות של מאכל כשיש בהם פרחים, אבל על אילני סרק שאין מוציאים פירות אין לברך. ומכל מקום מי שטעה וברך ברכת האילנות על אילני סרק, אינו יכול לברך יותר על אילני מאכל.

אילני סרק שעושים פירות הראויים לאכילה, או שאפשר לאוכלם על ידי שימתק אותם, יש מי שאומר שאפשר לברך עליהן, שעל כל פנים לא יצאו מכלל 'ליהנות בהן בני אדם'. וכן אילני ורדים הראויים למרקחת וטובים למאכל, ויש להם ריח טוב, אפשר לברך עליהם ברכת האילנות. ואין לברך על אילן סרק שמוציא פירות כמו פנינוס (איצטרובל), כיון שאינו מוציא פרחים.

וכן אילן של לימון, אפשר לברך עליו ברכת האילנות כשמוציא פרחים, ואף שאין הלימון עשוי לאכילה בפני עצמו, מכל מקום כיון שראוי לאוכלו על ידי שימתק אותו וכדו', אפשר לברך עליו.

אילנות מורכבים

אילנות המורכבים מין בשאינו מינו, יש אומרים שאין לברך עליהם ברכת האילנות 'ליהנות בהם בני אדם', שהואיל וקיומם נגד רצון הבורא, אין לברך ולהודות להשי"ת על כך, ויש חולקים ואומרים שהברכה היא על כללות הבריאה, ולכן יכול לברך על אילנות מורכבים. ואף על פי שהסומך על סברא שניה לברך עליהם אין למחות בידו, מכל מקום הבא להמלך ולשאל אם לברך או לא, מורים לו שלא יברך, וספק ברכות להקל.

ברכת קטן שיגדיל בחודש ניסן או אייר

קטן שיגדיל במהלך חודש ניסן, לכתחילה עדיף שימתין מלברך עד שיגדל ויהיה לבר חיובא. וגם אם יגדל בתחלת אייר ימתין מלברך ברכת האילנות עד חודש אייר, באופן שיוודע שימצא אילנות עם פרחים. ונכון יותר שבחודש ניסן ישמע הברכה מאדם גדול, שמכוין להוציא ידי חובתו, ויעשה תנאי שאינו מכוין לצאת בברכה זו רק אם לא ימצא אילנות בחודש אייר. אבל אם מצא אילנות בחודש אייר יברך בעצמו ברכת האילנות לאחר שיגדיל.